

Van alle oude Groninger kerken is de ligging van de kerk van Heveskes bij Delfzijl zonder twijfel het meest surrealistisch. Het Duits kent er een mooi woord voor – ‘Geschichtsinself’. Als een eiland van geschiedenis ligt de kerk in een half ontwikkeld industriegebied, waarvan in de jaren zestig van de twintigste eeuw voor Delfzijl wonderen werden verwacht. Heveskes behoorde tot de wierdenreeks op de hoge zuidoever van de Eems, die een verbinding vormt met wierden aan de Duitse kant zoals Pogum, Ditzum, Midlum en Jemgum. De wierden zijn ontstaan in de Romeinse tijd. Het verval waaraan de kerk in de twintigste eeuw ten prooi viel, was slechts de laatste in een reeks rampen die de kerk sinds de bouw rond 1200 hebben geteisterd. In de kroniek van Abel Eppens staat hoe de kerk in 1585 als steengroeve werd gebruikt. Opstandige dorpelingen hadden geweigerd contributie te gaan betalen waarop het dorp door Staatse troepen in brand was gestoken. Die klap is de kerk niet meer te boven gekomen. Wat er nog van overbleef werd door de inwoners van Oterdum als brandstof gebruikt. Dat Heveskes in de Franse Tijd opnieuw het toneel van oorlogshandelingen werd, vermeldt het grafschrift van Jannes Lambartus Toxopeus (†1814): ‘Toen ’t krygsrumoer dit oord deed beven / werd hy van angst en zorg ontheven’.

Geschiedenis

Heveskes – in de streek zelf ‘Heemskes’ genoemd – ontstond rond het begin van de jaartelling en behoort tot de oudste woonplaatsen in Groningen. Het oudste deel van de kerk is de oostwand van een romaanse toren uit ongeveer 1200. In de tweede helft van de 18^e eeuw werd deze geïntegreerd in de huidige toren uit 1778-80. Van de eenbeukige laatromaanse kerk die tussen 1250 en 1270 tegen deze toren werd aangebouwd, bleef alleen een deel van de noordmuur bewaard. Na de in de 16^e eeuw opgelopen schade, werd de kerk verkleind, versmald en gedekt met een vlak balkenplafond. Een forse gedenksteen boven het westportaal herinnert aan hen die dit gebied bestuurden voordat het Havenschap Delfzijl (nu Groningen Seaports) ten tonele verscheen, namelijk ‘den hoogwelgeb. gestr. heer L(ammert) S(chotto) Rengers, Heer van Farmsum, Siddebuuren en onderhorige dorpen, Staat Generaal der Vereenigde Nederlanden, Bewindhebber der Westindische Compagnie ter kamer Stad en Lande, Curator van ’s lands Hoogeschool, Meesterknaap van Provinciale Jagtgerigte, Unicus Collator dezer kerk, enzovoort enzovoort enzovoort’. Na zijn overlijden in 1779 werden de werkzaamheden voortgezet door zijn echtgenote, ‘de Vrouwe Douar. A(mbrozia) E(lizabeth) Rengers geb. Bentinck van Schoonheeten, Vrou in Diepenheim’.

Interieur

In 1996 werd de ernstig vervallen kerk overgenomen door de Stichting Oude Groninger Kerken, waarna restauratie volgde vanaf 1999. De rococopreekstoel van Abraham Bekenkamp is na jaren van opslag uiteindelijk in 2013 herplaatst in de kerk van Engelbert. Het orgel, dat in 1888 werd gebouwd door de fa. Van Dam & Zn., was al in 1975 overgebracht naar de kerk van Uitwierde. Als gevolg hiervan is de kerkzaal van Heveskes nu een kaalgestripte, lege ruimte die af en toe voor kunstprojecten wordt gebruikt.

Kerkhof

In 2002 werd het kerkhof grootscheeps hersteld. Voor de kerk liggen verschillende zerken, waarvan de oudste uit 1681 dateert. Op zerk voor Kornelske Pieters (†1736) staat een rijm waarvan het thema – verankelijkheid en wederopstanding – onbedoeld ook op de kerk van toepassing zou blijken. Aangevuld luidt dit: ‘[hoe ryk en sterk de] mensch [mag wezen] / de [dood] volgt alle vleesch ten [straf] / [aanmerkt,] o mensch, die dit kooft leze[n] / [de tyd is kort, gewis] het graf / daar[om, ai] laat [de] werelt [v] aaren / grypt Jesus aan met zynne leer / de doodt zal [u] het leeven baaren / en opwaarts [bre]ngen by den Heer’.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.